

HET STIMULEREN VAN POSITIEVE RELATIES MET KLASGENOTEN:

HOE TAAKSEL EFFECTIEF IS IN HET VOORKOMEN VAN GEDRAGSPROBLEMEN IN HET PRIMAIR ONDERWIJS

| MIRANDA WITVLIET, POL VAN LIER, PIM CUJJERS EN HANS KOOT

Gedragsproblemen, waaronder agressie en opstandig gedrag, behoren tot de meest voorkomende problemen bij kinderen. Kinderen met gedragsproblemen lopen het risico om later ernstige problemen te ontwikkelen, zoals delinquentie en middelengebruik. Het is dan ook van groot belang om meer inzicht te krijgen in wat effectief is in het voorkomen van gedragsproblemen in de kindertijd.

De roep om effectieve preventie in de jeugdzorg wordt steeds groter. Preventie kan namelijk niet alleen effectief zijn in het voorkomen van gedragsproblemen en andere problematiek bij de jeugd (Verdurmen e.a., 2003), maar kan ook de druk op de gespecialiseerde jeugdzorg verminderen. Minister Rouvoet pleit in een lezing aan de Vrije Universiteit (september 2009) voor een omslag naar preventie, maar signaleert ook dat er een tekort is aan vroeghulp in gezinnen, op school en in de buurt. Ook Tom van Yperen, hoofd van het kenniscentrum van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), stelt een herbezinning van het jeugdzorgstelsel voor waarbij meer nadruk komt te liggen op preventie (Van Yperen, 2007). Een van de voorwaarden voor een omslag naar preventie, is dat er meer zicht komt op welke preventieve programma's effectief zijn. Verder is het van groot belang dat er meer kennis komt over de manier waarop preventieve programma's effectief zijn. Het is immers niet alleen noodzakelijk om te

weten dat preventieve programma's werken, maar ook wat de werkzame mechanismen van deze programma's zijn. Op deze manier kunnen we preventie effectiever maken en bovendien kennis genereren over hoe om te gaan met gedragsproblemen en andere problematiek bij de jeugd.

Scholen spelen in het voorkomen van gedragsproblemen bij kinderen een belangrijke rol. Immers, het omgaan met probleemgedrag en het signaleren van problemen die specialistische zorg vereisen, behoren tot het takenpakket van de leerkracht. Bovendien is het voor het onderwijs zelf van belang dat kinderen een gezonde ontwikkeling doormaken. Taakspel is

BETERE ONDERLINGE RELATIES, MINDER GEDRAGSPROBLEMEN IN DE KLAS

een preventieve interventie die uitgevoerd wordt in het primair onderwijs en gericht is op het voorkomen van gedragsproblemen (Van der Sar & Goudswaard, 2001). In dit artikel gaan we in op de effectiviteit van Taakspel. We laten steun zien voor de theorie dat het

trefwoorden

effectieve preventie
Taakspel
gedragsproblemen
relaties met klasgenoten

over de auteurs Dr. Miranda Witvliet is werkzaam bij Regioplan Beleidsonderzoek, prof. dr. Pol van Lier en prof. dr. Hans Koot bij de afdeling Ontwikkelingspsychologie van de Vrije Universiteit Amsterdam en prof. dr. Pim Cuijpers bij de afdeling Klinische Psychologie van de Vrije Universiteit Amsterdam. E-mail: miranda.witvliet@regioplan.nl.

Box 1: Een voorbeeld van een Taakspel-sessie

Vanochtend wordt Taakspel gespeeld in groep 4. De klas speelt Taakspel gedurende een kwartier.

Allereerst herhaalt de leerkracht samen met de leerlingen de klassenregels van het spel. Voor deze klas zijn de regels: 'Goed op je stoel zitten', 'We zijn stil' en 'Je steekt je vinger op als je iets wilt vragen'. De klassenregels zijn altijd positief geformuleerd en laten zo zien wat er van de leerlingen wordt verwacht.

Binnen Taakspel werken de leerlingen in groepen. Kinderen stimuleren elkaar in de groepen om zich aan de klassenregels te houden. Er worden Taakspel-kaartjes uitgedeeld aan de groepjes van leerlingen. Als een leerling zich niet aan een regel houdt, wordt door de leerkracht een kaartje van de groep weggehaald. Als een groep daarentegen na het spel nog kaartjes over heeft, krijgt de groep als geheel een beloning.

De leerkracht geeft aan dat Taakspel nu ingaat. De leerlingen gaan aan het werk. Taakspel kan gewoon tijdens het lesprogramma gespeeld worden. In dit kwartier gaat de klas met rekenen aan de slag.

De leerkracht geeft veel complimenten tijdens Taakspel en benadrukt het als de kinderen zich goed aan de regels houden. Taakspel geeft dan ook een positieve sfeer in de klas.

Een leerling vraagt iets aan de leerkracht zonder zijn vinger op te steken. Dit betekent dat er een kaartje van de groep wordt weggehaald. Hier wordt overigens door de leerkracht niet veel richtbaarheid aan gegeven. Positief gedrag staat tijdens Taakspel immers centraal.

Na een kwartier kondigt de leerkracht aan dat Taakspel klaar is. De groepen mogen de Taakspel-kaartjes die nog over zijn komen inleveren. De groepen krijgen een beloning omdat ze zo goed hun best hebben gedaan en daardoor ook Taakspel-kaartjes over hebben. Vandaag is de dagbeloning een sticker en een gouden krul.

Zie ook www.cedgroep.nl voor een clip waarin te zien is hoe Taakspel in de klas wordt gespeeld.

bevorderen van positieve relaties tussen leerlingen een van de manieren is waarop Taakspel effectief is in het voorkomen van gedragsproblemen. Bovendien bespreken we welke handvatten dit leerkrachten kan geven voor het omgaan met gedragsproblemen in de klas.

TAAKSPEL IN DE KLAS

Taakspel is gebaseerd op het Amerikaanse *Good Behavior Game* (Dolan e.a., 1989) en is ontwikkeld voor het primair onderwijs. Het programma is groepsgericht en leert kinderen om zich beter aan de klassenregels te houden. Het heeft tot doel om de taakgerichtheid van kinderen te bevorderen en een positief klassenklimaat te creëren. Het uiteindelijke doel van Taakspel is om gedragsproblemen te voorkomen en sociale competenties van kinderen te vergroten.

Taakspel wordt uitgevoerd tijdens het gewone lesprogramma. Alle leerlingen nemen dan ook deel aan het spel. Na een observatieperiode deelt de leerkracht de klas in teams in. Hierbij let de leerkracht erop dat kinderen met veel regelovertrekend gedrag

worden verdeeld over de teams. De leerkracht stelt positief geformuleerde regels op die gewenst gedrag omschrijven. Te denken valt aan een regel als 'je steekt je vinger op als je een vraag hebt'. Elk team ontvangt een aantal kaarten. Wanneer een teamlid een van de regels overtreedt, neemt de leerkracht een kaart weg en reageert verder niet op het regel-overtredende gedrag. Leerlingen in de teams worden aangemoedigd om elkaar te helpen zich aan de regels te houden. Verder is een belangrijk element binnen Taakspel dat de leerkracht aandacht besteedt aan het positieve gedrag van leerlingen en dit met behulp van complimenten stimuleert. Als een team aan het einde van het spel minstens één kaart overhoudt, krijgt het team als geheel een beloning. Leerlingen kunnen ook sparen voor een grotere beloning.

Taakspel wordt in drie fasen ingevoerd. In de invoeringsfase maken zowel de leerlingen als de leerkracht kennis met het spel en wordt het drie keer per week gedurende tien minuten gespeeld. In de uitbreidingsfase wordt de duur van Taakspel uitgebreid en worden er ook meer regels ingesteld. Verder worden in deze fase ook weekbeloningen en maandbeloningen uitgelooft. In de generalisatiefase wordt aan de leerlingen uitgelegd dat de regels van Taakspel ook buiten het spel om van toepassing zijn. In principe wordt Taakspel gedurende het gehele schooljaar gespeeld.

Scholen kunnen Taakspel inkopen via een onderwijsbegeleidingsdienst. Voor de invoering van Taakspel zijn er trainingen voor leerkrachten ontwikkeld. Daarnaast worden leerkrachten vanuit de onderwijsbegeleidingsdienst ondersteund bij de implementatie. In box 1 wordt een voorbeeld van een Taakspel-sessie beschreven.

DE EFFECTEN VAN TAAKSPEL

Er is wetenschappelijke steun voor de effectiviteit van Taakspel. Niet alleen studies uitgevoerd in de Verenigde Staten, maar ook Nederlandse effectstudies laten zien dat Taakspel effectief is in het reduceren van gedragsproblemen bij kinderen in het primair onderwijs (Van Lier e.a., 2004; Witvliet e.a., 2009). Het is niet alleen belangrijk om te weten of een preventief programma effectief is, maar ook op welke manieren een programma werkt. Van der Sar (2004) laat zien dat Taakspel het taakgerichte gedrag in de klas bevordert. Er zijn minder verstoringen in de klas en kinderen kunnen zich beter op hun werk richten. Taakspel beoogt naast het toenemen van taakgericht gedrag ook het creëren van een positiever klassen-klimaat. Een interessante vraag is of dit ertoe kan leiden dat kinderen minder gedragsproblemen gaan vertonen. Kortom, is het creëren van een positiever klassen-klimaat waarin kinderen positieve relaties hebben met hun klasgenoten een van de werkzame mechanismen van Taakspel?

Het is aannemelijk dat preventieve programma's die zich richten op het stimuleren van positieve relaties tussen klasgenoten een effect hebben op het voorko-

men van gedragsproblemen. Relaties van kinderen met klasgenoten zijn namelijk belangrijk voor het leren van sociale vaardigheden en het ontwikkelen van een gevoel van zelfwaarde. Uit eerder (inter) nationaal onderzoek is gebleken dat kinderen met gedragsproblemen slechtere relaties hebben met hun klasgenoten dan kinderen zonder gedragsproblemen.

PEDAGOGISCH HANDELEN VAN LEERKRACHT SPEELT ESSENTIËLE ROL

Kinderen die afgewezen worden door klasgenoten en die geen vriendjes hebben, laten bijvoorbeeld minder pro sociaal gedrag en meer gedragsproblemen zien dan kinderen die geaccepteerd worden en wel vriendjes hebben (Rubin e.a., 2006). Het bevorderen van acceptatie en vriendschappen tussen kinderen via Taakspel zou daarom kunnen zorgen voor een afname van gedragsproblemen in de klas.

TAAKSPEL IN EEN INTERVENTIESTUDIE

Of Taakspel inderdaad gedragsproblemen kan voorkomen via het stimuleren van acceptatie en vriendschappen van kinderen, hebben we getest in een gerandomiseerde gecontroleerde interventiestudie (*randomized controlled trial*, RCT). Dit design is uitermate geschikt om het verband tussen positieve relaties met klasgenoten en gedragsproblemen te onderzoeken. In een RCT kan namelijk bekeken worden of de verbeteringen in positieve relaties met klasgenoten als gevolg van de invoering van Taakspel de effecten van Taakspel op gedragsproblemen mediëren. In deze studie werden 47 klassen van 30 basisscholen met in totaal 742 kinderen uit Rotterdam, Den Haag en Winterswijk (en omstreken) toegewezen aan de Taakspel-conditie of een controlegroep. In de Taakspel-conditie kregen de kinderen in groep 3 en 4 Taakspel aangeboden.

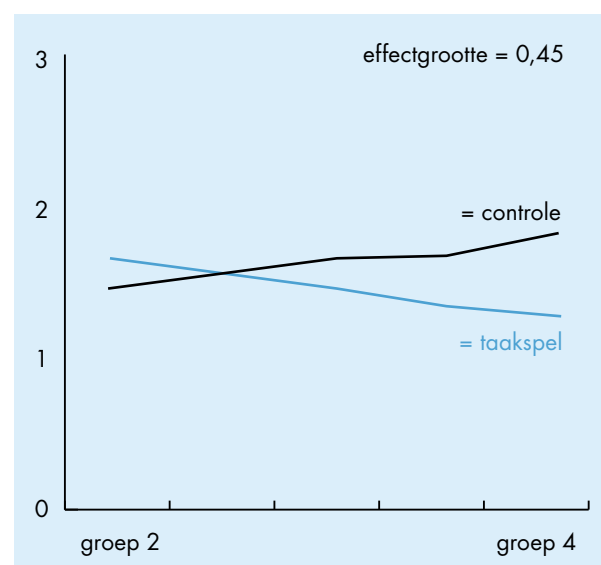
De mate van gedragsproblemen van een kind werd gemeten aan de hand van een door de leerkracht in te vullen vragenlijst. In deze vragenlijst kon de leerkracht op een vijfpuntsschaal aangeven in hoeverre een leerling oppositioneel gedrag of fysieke agressie liet zien. Voorbeelden van items van deze vragenlijst zijn 'luistert niet naar de leerkracht' en 'slaat andere kinderen'. De vragenlijst werd in de periode van het einde van groep 2 tot het einde van groep 4 in totaal vier keer bij de leerkracht afgenomen. De positieve relaties van een kind met zijn of haar klasgenoten werden gemeten met nominaties. In deze procedure wordt aan een kind een lijst voorgelegd met de namen van alle klasgenoten. Vervolgens wordt aan het kind gevraagd om aan te geven wie hij/zij leuk vindt en

wie zijn/haar vriendjes zijn. Een kind dat in hoge mate geaccepteerd wordt door klasgenoten ontvangt veel 'leuk'-nominaties. Het aantal vriendjes van een kind wordt bepaald door het aantal wederkerige vriendschapsnominaties. Een nominatie is wederkerig als niet alleen Jantje aangeeft dat Pietje zijn vriendje is, maar als bovendien Pietje aangeeft dat Jantje ook zijn vriendje is. De nominaties van acceptatie en het aantal wederkerige vriendjes hebben we gedeeld door het aantal kinderen in de klas min 1 (een kind mag zichzelf niet nomineren) om te corrigeren voor de grootte van de klas. De mate van acceptatie en het aantal vriendjes van een kind werden in dit onderzoek tweemaal gemeten, één keer in groep 3 en één keer in groep 4.

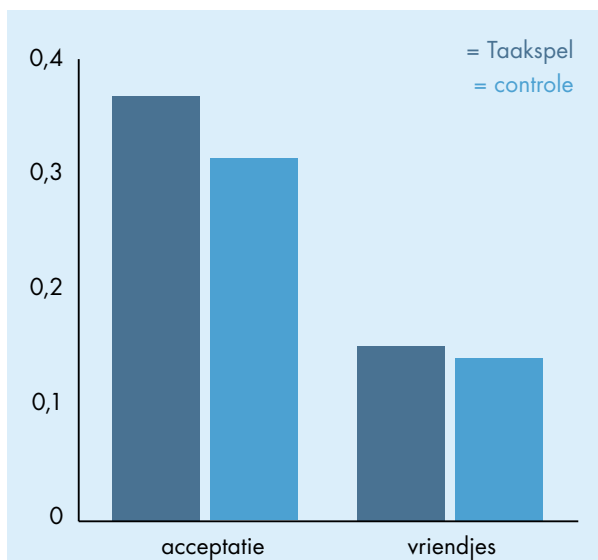
TAAKSPEL IS EFFECTIEF VIA HET STIMULEREN VAN POSITIEVE RELATIES MET KLASGENOTEN

We bekeken de verschillen tussen de kinderen in de interventieconditie en de controlegroep. In vergelijking met kinderen in de controlegroep vertoonden kinderen die Taakspel aangeboden kregen in de klas een afname van gedragsproblemen in groep 4 ten opzichte van het einde van groep 2 (zie figuur 1). Het gemiddelde verschil in gedragsproblemen tussen kinderen in de Taakspel-conditie en kinderen in de controleconditie was aan het einde van groep 4 van medium effectgrootte (Cohen's $d = 0,45$). Taakspel is een interventie waarin niet alleen kinderen met een hoge mate van gedragsproblemen deelnemen, maar ook kinderen die zo goed als geen gedragsproblemen laten zien. Daarom kan een medium effectgrootte van de afname in gedragsproblemen door Taakspel gezien worden als een substantiële afname.

Verder vonden we dat kinderen die Taakspel aangeboden kregen in de klas in vergelijking met kinderen

Figuur 1 Effect van Taakspel in het verminderen van gedragsproblemen van groep 2 tot en met groep 4.

Figuur 2 Effect van Taakspel in het verbeteren van positieve relaties met klasgenoten in groep 4.

in de controlegroep verbeterde relaties met klasgenoten lieten zien, waaronder meer acceptatie door klasgenoten en meer vriendjes in de klas (zie figuur 2). Om te onderzoeken of de afname in gedragsproblemen door Taakspel ook verklaard kon worden door de verbeterde relaties met klasgenoten, hebben we een *latent groeimodel* getest. Grafisch weergegeven ziet zo'n model eruit zoals afgebeeld in figuur 3. We vonden inderdaad dat een deel van het effect van Taakspel in het voorkomen van gedragsproblemen verklaard kon worden door verbeterde positieve relaties met klasgenoten, en dan met name door een verbeterde acceptatie door klasgenoten.

Ten slotte bekeken we of de resultaten verschilden voor jongens en meisjes. We testten het model van figuur 3 apart voor jongens en meisjes en vonden dat Taakspel met name effectief was in het voorkomen van gedragsproblemen bij jongens. Dit is ook niet verwonderlijk, omdat gedragsproblemen vaker optreden bij jongens. Jongens hebben dan ook meer kansen om een afname te laten zien in gedragsproblemen dan meisjes.

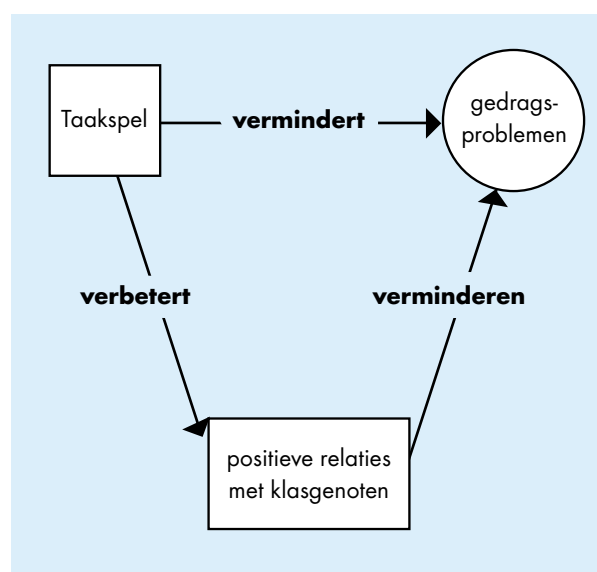
TOT BESLUIT: IMPLICATIES VOOR SCHOLEN

In deze studie onderzochten we de effecten van Taakspel in het voorkomen van gedragsproblemen en bekeken we of het stimuleren van positieve relaties met klasgenoten een van de werkzame mechanismen is van Taakspel. We vonden dat een deel van het effect van Taakspel in het verminderen van gedragsproblemen van groep 2 naar groep 4 inderdaad verklaard kan worden door verbeterde relaties met klasgenoten, en dan met name door een verbeterde acceptatie in de klas.

Deze resultaten impliceren dat preventieve interventies in het onderwijs kunnen profiteren van de positieve effecten van het creëren van een positief

klassenklimaat. Deze kennis kan niet alleen ten goede komen aan het effectiever maken van preventieve interventies, maar ook het pedagogisch handelen van de leerkracht effectiever maken. Het *stepped care* model, dat Van Yperen (2007) als uitgangspunt neemt voor een omslag in de jeugdzorg richting preventie, bevat als eerste stap de pedagogische basisvoorzieningen in de directe leefomgeving van het kind. Dit houdt in dat beroepsopvoeders, waaronder leerkrachten, toegerust moeten zijn met voldoende vaardigheden om met probleemgedrag om te gaan. Vanuit het *stepped care* model krijgen kinderen alleen aanvullende gespecialiseerde hulp aangeboden wanneer ze bovenop de voorzieningen in de directe leefomgeving nog extra zorg nodig hebben. De effectiviteit van het pedagogisch handelen van de leerkracht speelt in deze visie dus een essentiële rol. Het creëren van een positief klassenklimaat via het laten samenwerken van leerlingen en door te focussen op gewenst gedrag (in plaats van negatief gedrag), geeft de leerkracht handvatten om met regelovertredend gedrag om te gaan. Dit kan een escalatie van probleemgedrag tegengaan. Daarnaast is het belangrijk dat leerkrachten signaleren bij welke kinderen deze basiszorg niet voldoende is en aangegeven dat die dan ook doorverwezen moeten worden naar gespecialiseerde zorg.

Deze studie naar de effecten van Taakspel is niet zonder beperkingen. Hoewel we steun vinden voor de gedachte dat het stimuleren van positieve relaties met klasgenoten een van de manieren is waarop Taakspel effectief is in het voorkomen van gedragsproblemen, kunnen we met deze studie niet aantonen dat een vermindering van gedragsproblemen *veroorzaakt* wordt door positieve relaties met klasgenoten. Het kan niet uitgesloten worden dat er andere achterliggende processen zijn die de relatie tussen een vermindering van gedragsproblemen en positieve relaties met klasgeno-

Figuur 3 Taakspel vermindert gedragsproblemen deels via een verbetering in positieve relaties met klasgenoten.

ten verklaren. Een tweede beperking van deze studie is dat de gedragsproblemen werden beoordeeld door dezelfde leerkrachten die ook Taakspel begeleidden. Leerkrachten in de Taakspel-conditie zouden daarom het gedrag van de kinderen anders hebben kunnen beoordelen dat de leerkrachten in de controlegroep. Ten derde dient opgemerkt te worden dat de follow-up tijd vrij kort was. Een langere follow-up periode is nodig om te onderzoeken of Taakspel en positieve relaties met klasgenoten langetermijneffecten hebben op het voorkomen van gedragsproblemen.

LITERATUUR

- > Dolan, L.J., Jaylan, T., Werthamer, L., & Kellam, S. (1989). *The Good Behavior Game manual*. Baltimore, MD: The John Hopkins Prevention Research Centre.
- > Lier, P.A.C. van, Muthén, B.O., Van der Sar, R.M., & Crijnen, A.A.M. (2004). Preventing disruptive behavior in elementary schoolchildren: Impact of a universal classroom-based intervention. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 72*, 467-478.
- > Rouvoet, A., Ministerie Jeugd en Gezin (2009). *Aanzien jeugdzorg zal ingrijpend veranderen*. Toespraak Vrije Universiteit Amsterdam.
- > Rubin, H.K., Bukowski, W.M., & Parker, J.G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. In N. Eisenberg (red.), *Handbook of child psychology. Vol. 3 social, emotional, and personality development* (pp. 571-645). Hoboken: John Wiley & Sons.
- > Sar, R.M., van der & Goudswaard, M. (2001). *Docenthandleiding Taakspel voor basisonderwijs*. Rotterdam: Pedologisch Instituut.
- > Sar, R.M. van der (2004). *Met Taakspel lukt het wel. Een tussenrapportage over de effecten van Taakspel op taakgericht en regelovertrekend gedrag in de klas*. Rotterdam: Pedologisch Instituut.
- > Yperen, T.A. van (2007). *Schakelen. Naar een effectief stelsel voor jeugd en opvoeding*. Utrecht: Nji.
- > Verdurmen, J., Oort, M. van, Meeuwissen, J., Ketelaars, T., Graaf, I. de, Cuijpers, P., Rutter, C. de, & Vollebergh, W. (2003). *Effectiviteit van preventieve interventies gericht op jeugdigen: de stand van zaken*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- > Witvliet, M., Lier, P.A.C. van, Cuijpers, P., & Koot, J.M. (2009). Testing links between childhood positive peer relations and externalizing outcomes through a randomized controlled intervention study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 77*, 905-915.